Słowo wstępne

Prezentowany Czytelnikom tom zawiera rozprawy i szkice poświęcone analizie szeroko pojętych obszarów i sensów „nieskończonego” w literaturze i eseistyce polskiej powstającej od roku 1890. Okres Młodej Polski stanowi dla autorów zasadniczy teren naukowej penetracji, ale także istotny punkt odniesienia, horyzont badawczy obejmuje bowiem również tematy i zjawiska kształtujące się pod wpływem modernistycznego światopoglądu i paradygmatu kultury. Młodopolskie influencje dostrzegalne są więc zarówno w twórczości pokolenia pozytywistów (nowela *Lux in tenebris lucet*, w której Henryk Sienkiewicz podjął problematykę eschatologiczno-metafizyczną, jest najwcześniejszym tekstem interpretowanym w tomie), jak i w poddanym analizie dorobku autorów dwudziestolecia międzywojennego (i podmiotowi liryki Jastruna, i bohaterowi powieści Parandowskiego bliskie są w planie psychologicznym tożsamościowe aporie modernistów).

Jak wielokrotnie dotychczas wskazywali badacze (m.in. M. Podraza-Kwiatkowska, T. Walas, M. Stala), młodopolska nieskończoność pozostaje w polu semantycznym takich pojęć jak bezmiar, otchłań, nicność. Postrzegana jest przede wszystkim w aspekcie negatywnym: jako źródło lęków, frustracji, zagubienia percypującego rzeczywistość podmiotu. Naznacza ją *horror infiniti*. Autorzy artykułów zebranych w książce – zwłaszcza w pierwszej jej części – odnosząc się do tych rozpoznań, dokonują mniej jednoznacznej deszyfracji kodów nieskończoności. Wskazując za Zenonem Przesmyckim, iż „do nieskończoności prowadzi dróg nieskończoność” (J. Tomkowski), i tłumacząc ową spotęgowaną multiplikację nieskończoności specyfiką kultury nowożytnej (W. Gutowski), wykładają sens poruszanej przez młodopolskich twórców problematyki jedności w wielości i skończoności w nieskończoności. Dostrzegają w nieskończoności spoiwo uniwersum, droga poznania którego wiedzie przez dziedziny równie wieczne co ono – sztukę i mit. Otwierające tę część teksty Wojciecha Gutowskiego i Jana Tomkowskiego – ze względu na pomieszczone w nich rozważania teoretyczno-terminologiczne –

stanowią niejako wprowadzenie w kluczową dla tomu kategorię: pierwszy dotyczy potyczek z nieskończonością w młodopolskiej poezji, przede wszystkim Tetmajera, Staffa i Micińskiego; drugi przybliża ideę nieskończoności w filozofii sztuki Miriama, którego inspirujące eseje i rozprawy (a także *opus magnum* – „Chimera”) kierunkowały myślenie współczesnych o Młodej Polsce. Dwa kolejne artykuły w tej części opierają się na założeniu, że i mit to „okno ku nieskończoności”: dla Hanny Ratusznej związek między nieskończonością a jej skończonymi składowymi, fundamentalny dla nauki orfików, stał się pretekstem do spojrzenia przez pryzmat mitu orfejskiego na poezję Rilkego i Leśmiana; wcieleniom Orfeusza przygląda się też Dorota Samborska-Kukuć w analizie powojennego już tekstu – eseju Leszka Kołakowskiego, opublikowanego na łamach „Twórczości” na początku lat sześćdziesiątych XX wieku.

Część zatytułowana *Inicjacja ad infinitum* poświęcona została kreacjom bohaterów – w tym kobiecych – niemogących dookreślić siebie i osiągnąć pełni podmiotowego istnienia, poszukujących szansy zintegrowania ego na drodze mistycyzmu, androgynicznego zjednoczenia, wampirycznej absorpcji cudzej duszy, introspekcji mającej podłoże w sferze nieświadomego, intelektualnych poszukiwań czy nihilistycznego czynu. Znajdzie tu Czytelnik szkice dotyczące twórczości Marii Iwanowskiej-Krzymuskiej, Justyny M. Zaleskiej, Marii Rodziewiczówny (artykuł Magdaleny Sadlik), Cecylii Walewskiej (o której pisze Katarzyna Badowska), Jana Parandowskiego (którego *Niebo w płomieniach* analizuje Maria Olszewska) oraz Mieczysława Jastruna (studium Roberta Mielhorskiego). Wszystkie pozwalają zdefiniować „ja” jako nieskończony projekt oraz ocenić budowanie podmiotowości i identyfikowanie samego siebie jako proces nieustający *in statu nascendi*. Inne oblicze jednostkowego niespełnienia w literaturze przełomu wieków interesowało Adrianę Adamek-Świechowską oraz Aleksandrę Bajerską, które – biorąc na warsztat *Lux in tenebris lucet* Sienkiewicza oraz polską „literaturę paryską” – poświęciły swe analizy nieziszczonym tęsknotom i wyniszczającym obsesjom.

Tom zamykają szkice, w których na różny sposób kluczową rolę odgrywa czas. Agnieszka Grzelak przygląda się nocy jako kategorii mentalnej w prozie Stanisława Przybyszewskiego, natomiast Agnieszka Kuniczuk-Trzciniowicz, badając rękopis nieukończonych przez Sienkiewicza *Legionów*, patrzy na powieść jako na tekst stwarzający literaturoznawcom ciągle (nieskończone) wyzwania. To, co niedomknięte przez wybitnego polskiego pisarza, stanowi zatem domknięcie niniejszego tomu.

Podjęta przez badaczy refleksja nad ideą nieskończoności w literaturze obejmuje szerokie spektrum zagadnień, uwzględniające perspektywę ontologiczną, antropologiczną, metafizyczną, eschatologiczną i epistemologiczną. Problem doświadczania nieskończoności analizowany jest w wymiarze przestrzennym (nieskończoność kosmosu) i temporalnym, tożsamościowym i warsztatowym. W rezultacie oddawany do rąk Czytelników tom układa się w opowieść o poszukiwaniu całościowych sensów i scalaniu w jedność tego, co rozbite, o próbie budowania spójnej wizji świata i obrazu własnego „ja”, o tęsknocie do pełni niemożliwej.

Katarzyna Badowska